

LA DEI VERBUM, QUARANTA ANYS DESPRÉS

Armand PUIG I TÀRRECH

Sembla clar que la constitució dogmàtica sobre la revelació divina o *Dei Verbum* (= DV) és el document del Vaticà II que més ha determinat el conjunt de la teologia catòlica postconciliar. Aprovada el 18 de novembre de 1965, la DV ha estat, tot i les seves dimensions més aviat petites (sis capítols subdividits en vint-i-sis apartats), un text cabdal per a la transformació del mètode i els continguts de les diverses àrees de les disciplines teològiques. Concretament, els tractats de teologia sistemàtica i de teologia moral han quedat redefinits i novament afaiçonats pel que podríem anomenar la «irrupció» de la Sagrada Escripura en el discurs teològic. Pel seu costat, l'exegesi i la teologia bíblica s'han fet presents de manera substantiva en els plans d'estudi i en les recerques acadèmiques i hi han adquirit carta de naturalesa. Avui ningú no fa teologia sense col·locar la paraula de Déu en un lloc central, és a dir la té en gran estima i es mostra fermament convençut de la necessitat de la llum projectada per la Paraula viva de Déu, interlocutor de la nostra humanitat.

1. *Reprendre la DV en un nou context*

En aquest punt d'intersecció entre exegesi i teologia se situa un dels reptes actuals més decisius. Passada la foguerada «biblicista» —lògica, si es tenen en compte els segles de secada en l'estudi directe del text—, cal dir que la DV ofereix un model equilibrat de relacions entre els mètodes i les lectures del text, propis de l'exegesi, i els mètodes discursius i històrics, que predominen en la producció teològica. I això és més veritat en un moment com l'actual, caracteritzat per grans canvis de pensament i per una certa dificultat a l'hora d'assimilar-los. La teologia sistemàtica s'enfronta a una modificació del seu horitzó hermenèutic tradicional, la filosofia, que es troba endogalada a la postmodernitat triomfant i, per tant, notablement empobrida com a discurs de pensament fort. D'altra banda, l'enorme canvi provocat pel trobament constant

d'horitzons culturals a nivell planetari ha fet emergir les religions com a element rellevant a l'interior del debat teològic cristià. Encara, la ciència i la biotecnologia són aquí, al costat d'altres coordenades (injustícies clamoroses i creixents entre Nord i Sud, malalties mortíferes i pandèmiques com la sida, degradació d'una natura agredida sense compassió...) i reclamen que el discurs teològic recobri vigor i embranzida.

En una paraula, és impossible parlar de recepció de la *DV* sense tenir presents les extraordinàries transformacions que hem viscut en els darrers quaranta anys en tots els camps de l'activitat humana: socials, econòmiques, polítiques, mediàtiques, religioses. El món ha canviat i el discurs teològic ja no pot ser endogàmic. Com sempre, la realitat ha superat les previsions i empeny inexorablement el present i el futur. Davant això, semblaria que la *DV* és tan sols la relíquia d'un passat gloriós, que, com a màxim, ha de ser organitzada i compresa mitjançant síntesis formalment correctes però, en darrer terme, innòcues a l'hora de donar resposta a les grans preguntes actuals.

Tanmateix, una aproximació d'aquest tipus no faria justícia a la dimensió profètica de tot el Concili Vaticà II i, en particular, de la *DV*. Gosaria afirmar que l'actualitat de la *DV* resideix sobretot en la seva capacitat d'obrir camins de gran abast per a la teologia catòlica i per a la missió de l'Església. Aquests camins han estat iniciats, però no estan ni de bon tros esgotats. El Vaticà II encara no ha culminat el seu cicle. La *DV* no ha periclitat i, per tant, no pot ser fossilitzada ni encapsulada. Cal permetre que respiri i continuï fecundant la teologia actual. S'ha fet, certament, en aquesta Facultat, on la generació de professors que la van iniciar, el mític any 1968, efectuaren una recepció notabilíssima de la *DV*, tant en camp teològic com en camp exegetíc, i contribuïren a la renovació teològica i pastoral de l'Església catalana, que trobà en la Facultat de Teologia un instrument decisiu per a aplicar el Vaticà II.

2. *Repensar la lletra i l'esperit de la DV*

És evident que una bona cançó depèn d'una lletra encertada i d'una música inspirada. Igualment, la *DV* ha de ser aprofundida i desenvolupada en la materialitat del seu text i en les intencions que la recorren i que li confereixen un so especial. Precisament, aquesta és una de les tasques més apassionants de la teologia: situar-se dins la gran Tradició de l'Església i avançar-se a llegir l'Esclitura segons l'Esperit amb què fou escrita, elaborar una hermenèutica del dogma, desplegar els nuclis i les intuïcions dels concilis i del Magisteri, capbussar-se en els harmònics de la *lex orandi* i de l'entramat sacramental de l'Església, comprendre el *sensus fidei* del poble de Déu i la seva praxi de vida evangèlica en el decurs dels anys i dels segles. Tanmateix, tot això ha de ser realitzat sense deixar de banda les múltiples preguntes i demandes que arriben del món, on conviuen creients i no creients, gent d'una confessió religiosa i d'una altra, autòc-

tons i immigrants, integrats i alternatius. Amb la seva teologia de la història, la *DV* contribueix a precisar el lloc de la Paraula que es fa present en la humanitat i, en darrer terme, a mostrar el rostre d'un Déu a qui «va plaire [...], en la seva bondat i saviesa, revelar-se ell mateix»; així, «els homes tenen accés al Pare pel Crist, Verb encarnat, en l'Esperit Sant [...]» (*DV* 2).

Aquest començament de la *DV* és essencial per al discurs teològic. La motivació última de la revelació divina és Déu mateix; en la bella fórmula de l'Orient, el Déu bo i amic dels homes. Ell decideix manifestar-se, explicar-se, comunicar-se, és a dir parlar, conversar i conuiu amb la humanitat, tant amb fets poderosos com amb l'esdeveniment més feble de la història, l'encarnació del Fill, Paraula eterna del Pare, «enviat com a home als homes», segons l'antiga formulació de la Carta a Diognet 7,4 (citada en *DV* 4). L'únic Déu, el Déu del Sinai i el Déu de les benaurances, obre un camí de plenitud i de felicitat, és a dir de salvació per a la història i per a la humanitat, ambdues traspassades per la victòria sobre la mort de Jesucrist. La resposta humana és la fe, l'adhesió personal feta possible per «la gràcia de Déu [...] i l'auxili interior de l'Esperit» (*DV* 5).

Fins aquí, *DV* 2-6. Aquests apartats, que semblen talment un símbol de la fe cristiana en els articles referits a Déu, el Pare, a Jesucrist i a l'Esperit Sant, representen alhora una fonamentació del discurs teològic en la mesura en què s'hi posen les bases per a una teologia cristiana de la revelació. Aquesta teologia resulta d'interès especial en un moment com l'actual, marcat per la coexistència de diverses tradicions religioses, amb les seves concepcions diferenciades —i de vegades molt allunyades entre elles— de text sacre (inspiració, canonicitat) i de divinitat (caràcter propi i relació amb el món). La *DV* opta per una teologia de la revelació en la qual la Paraula i la història ocupen un lloc central, mentre que s'exclou, en nom de l'objectivitat del fet salvador, un model més individualista i més difuminat, fortament orientat al sentiment religiós. *DV*, que prefereix subratllar l'obediència de la fe com a decisió lliure i completa de l'home envers Déu, s'aparta segurament de la manera com la fe, avui, és sovint viscuda: com a possessió privada, no accessible, forjada per un combinat de creences escollides a la carta, amb la finalitat d'obtenir el benestar interior i allunyades de qualsevol alteritat. D'aquesta manera, la *DV* s'inscriu en les coordenades de la teologia cristiana més bíblica i més patristica. L'emergència de la noció d'història de la salvació, és a dir de la unitat de l'Antic i del Nou Testament, apunta ràpidament a dos grans teòlegs dels primers segles: Lluc, l'evangelista, i el bisbe Ireneu de Lió. Aquesta línia d'elaboració teològica ha estat fortament restablerta en la teologia catòlica postconciliar, si bé en no pocs casos s'ha presentat des d'una certa ingenuïtat, no exempta de càrrega ideològica, i, en d'altres, s'han tingut poc en compte les virtualitats pròpies de la teologia d'Israel. La *DV* constitueix una invitació a retreballar les nocions de «salvació» i «història», prou decisives atesa la importància que revesteix el fet de l'encarnació en la religió cristiana.

3. La centralitat de Jesucrist

Precisament, un dels debats actuals més vius diu referència a la pretensió del cristianisme de ser portador de la veritat plena de Déu en la persona de Jesucrist. L'afirmació de la senyoria universal de Jesús, Fill de Déu i Salvador, sembla encaixar malament amb el reconeixement de la veritat present en altres religions. No han faltat cristologies que voldrien distingir entre revelació atemporal i suprahistòrica de la veritat divina («Crist») i revelació concreta i històricament circumscrita («Jesús»), com si la primera fos comuna a les grans tradicions religioses i la segona restés específica del cristianisme. Tanmateix, el respecte i la valoració que mereixen aquells espais espirituals on han estat sembrades les llavors del Verb no hauria de comportar una reducció d'allò que *DV* 17, al·ludint a Jn 6,68, afirma sobre Jesucrist: «ell, l'únic que té paraules de vida eterna». Penso en aquest sentit que en el debat actual la teologia cristiana ha de verificar constantment les seves afirmacions a la llum dels textos de l'Escl'riptura, la *norma normans non normata*, per a evitar de tancar-se en un esplèndid isolament, i per a explicar degudament l'autocomprensió de la fe que l'Església com a tal duu a terme.

Un segon element necessita ser subratllat. La *DV* opta per donar preeminència als quatre evangelis amb aquestes paraules: «d'entre totes les Escl'riptures [...] les més importants». La raó aportada és el caràcter que posseeixen els evangelis de «testimoni principal» de la vida i la doctrina de Jesús (*DV* 18). El Vaticà II, en línia amb Trento, subratlla que per a afirmar la veritat de Jesús cal esbrinar prèviament la veritat sobre Jesús. És a dir la recerca exegètica resulta del tot necessària per a explicar activament i críticament la naturalesa dels evangelis com a documents amb nuclis històrics abundants i consolidats. Aquesta intervenció de l'exegesi històrico-crítica no malmet la fe ni la Tradició, sinó que, ben al contrari, contribueix a fer creïbles i versemblants les veritats de fe, a donar-los un arrelament històric, a fer comprendre el caràcter simbòlic i poètic de no pocs textos bíblics i alhora els nuclis històrics que hi ha amagats darrere les grans afirmacions teològiques. L'any 1993 la Pontifícia Comissió Bíblica, presidida aleshores pel cardenal Joseph Ratzinger, va publicar un document de gran vàlua, titulat «La interpretació de la Bíblia en l'Església», que ve a ser una explanació de la *DV* en el seu vessant més exegètic i on se subratlla la necessitat del mètode històrico-crític. Aquest document, que també ha trobat un ampli ressò en el món bíblic protestant, és un exemple precís de recepció de la *DV*: represa, reelaboració i creativitat, agermanades amb el rigor, que posaven al dia l'encíclica *Divino afflante Spiritu* (1943) i la instrucció *Sancta Mater Ecclesia* (1964).

L'afirmació de la centralitat de Jesucrist demana, per tant, la revalorització de la figura històrica de Jesús de Natzaret, la qual se sosté en bona part sobre les fonts documentals més importants, que són els quatre evangelis canònics.

Una vegada més, el context de pluralisme religiós fa del tot necessari que Jesús sigui comprès en la seva especificitat, no com un personatge mític, un semidéu o un déu disfressat d'home, sinó com a home veritable amb una humanitat com la nostra encara que sense pecar. Felïçment, l'anomenada «Tercera recerca del Jesús històric», marcadament ecumènica, proposa una nova aproximació a la historicitat de Jesús, que ajuda a comprendre la naturalesa històrica de la revelació i de la fe cristianes.

4. *El retorn al text de l'Esriptura*

El Vaticà II va tancar quatre segles de divorci entre la Bíblia i la vida espiritual dels fidels del món catòlic. No es pot dir que durant la Contrareforma l'Església catòlica hagués oblidat la Bíblia, però sí que la seva acció pastoral es desenvolupava al marge del text bíblic. L'homilia era l'únic espai on es podia escoltar indirectament, mitjançant l'homileta, la paraula de Déu. Les devocions ocupaven el lloc del text bíblic i nodrien la vida cristiana, impedida d'accedir a l'Esriptura. Les ferides de la Reforma havien marcat profundament l'esperit dels pastors i fins a 1893 Lleó XIII no va escriure que «la Sagrada Esriptura (era) com l'ànima de la teologia». L'afirmació va permetre la tasca pionera del P. Lagrange o bé els tres grans projectes bíblics dels anys vint de la passada centúria en una Catalunya que es redescobria com allò que havia estat en els segles XIV i XV: un poble amb Bíblia.

Tanmateix, calien el Vaticà II i la *DV* per a obrir de bat a bat les portes al text de la Bíblia com a referent essencial de la vida de l'Església. En aquesta comesa, Bíblia i litúrgia anaven de bracet. L'entrada de les llengües vernacles en la celebració litúrgica va exigir que es procedís a traduir els textos bíblics que hi eren utilitzats. Així es féu en alguns països (com en les diòcesis de llengua catalana), mentre que en altres països es va traduir el conjunt de la Bíblia. Començava una època daurada de difusió de la paraula de Déu. A més de les versions litúrgiques oficials, es publicaren successivament tres bíblies en un sol volum, patrocinades, respectivament, per la Fundació Bíblica Catalana, l'Abadia de Montserrat i l'Associació Bíblica de Catalunya (aquesta darrera, creada l'any 1973, funciona com el motor de la pastoral bíblica catalana d'acord amb les resolucions del Concili Tarraconense de 1995). L'aplicació del Vaticà II es plasmà en l'edició de la Bíblia Catalana Interconfessional (BCI) (1993), segons allò que es diu en *DV* 22: «I si aquestes traduccions (bíbliques), oportunament i amb el consentiment de l'autoritat de l'Església, són fetes fins i tot en col·laboració amb els germans separats, podran ser utilitzades per tots els cristians.»

L'Església catalana ha estat diligent a l'hora de procurar tot el ventall de llibres litúrgics a les persones que desitgen o necessiten utilitzar-los, d'acord

amb les disposicions conciliars. La decidida actitud de l'episcopat i dels presbiteris diocesans ha contribuït a crear un clima d'afecció envers el text bíblic, que es manifesta en l'ús sovintejat de la Paraula de Déu. Igualment, les parròquies i els moviments han procurat, amb metodologies diverses, fomentar l'accés al text i la formació dels qui s'hi atansen. Tanmateix, per a la gran majoria de cristians l'accés al text es fa mitjançant l'escolta de les lectures en l'Eucaristia dominical. D'aquí la importància d'uns bons lectors i d'una bona homilia.

De fet, l'assignatura sempre pendent no és la difusió del text bíblic en les seves múltiples variants i edicions ni els materials per a grups bíblics (com ara «Llegir la Bíblia en grup»), sinó la comprensió dels textos de l'Escriptura. Aquesta tasca només pot ser llarga i constant, ja que l'Església es troba *sub verbo Dei*. En un temps de difícil transmissió de la fe, cada generació cristiana haurà de procurar emprendre el camí de coneixement del text i de la seva aplicació a les circumstàncies que li toqui de viure. La *lectio divina* és el mètode que DV 25 recomana per a la lectura bíblica personal; els instruments i ajudes no manquen. D'altra banda, la secularització no és un obstacle insalvable, ja que la lectura personal de la Bíblia es dona també en casos de persones que no participen en la vida sacramental de l'Església.

En qualsevol cas, el retorn al text de la Sagrada Escriptura es manifesta en múltiples accions pastorals. La Bíblia és una dada adquirida. Ara bé, sovint, malgrat la simpatia envers la Paraula, manca més compromís personal en el camp de la lectura diària de l'Escriptura. Aquí s'hi podria treballar molt més. És vital, per a la salut espiritual de les persones i de les comunitats, que es produeixi un contacte diari de la Bíblia amb la paraula de Déu. Naturalment, la connaturalitat amb la Paraula arriba al seu punt culminant en la litúrgia eucarística, en la qual conflueixen les dues taules, la de la Paraula i la de l'Eucaristia, que proporcionen el mateix pa de vida. I és que, com afirma DV 21, «l'Església ha venerat sempre les divines Escriptures com també ha venerat el cos mateix del Senyor». Aquest seria un bon repte pastoral per als pròxims anys: que la veneració de la Paraula i de l'Eucaristia cresquessin juntes, perquè aquella és base i sosteniment i aquesta és font i cim de la vida cristiana.

En el camp de la presència activa de la Paraula en la vida de l'Església, l'aplicació del Concili Vaticà II ha començat, però es perllongarà indefinidament, en la mesura en què, per primera vegada en la història moderna de l'Església catòlica, la litúrgia, l'espiritualitat i la pregària tenen com a eix la Paraula de Déu, proclamada i llegida en la llengua del poble. Evidentment, també la teologia actual es construeix amb l'Escriptura com a ànima, i la pastoral no és ni de bon tros forastera a la sensibilitat bíblica. Aquest és un dels grans dons vessats sobre l'Església ran del Concili Vaticà II, l'esdeveniment que girà full a un desencontre dolorós amb el text bíblic i obrí la porta de la confiança i de la familiaritat amb la Paraula.

Faig meu, per acabar, un dels desigs expressats en l'epíleg de la *DV*: «Que amb la lectura i l'estudi dels llibres sagrats [...] el tresor de la revelació, confiat a l'Església, ompli cada vegada més el cor dels homes.»

Armand PUIG I TÀRRECH
Camí de l'Horta, 7
E – 43470 LA SELVA DEL CAMP
CATALONIA (Spain)
E-mail: arpt@tinet.org

Summary

The *Dei Verbum* offers a balanced model of the relationships between the approaches to and the readings of a text, which belong to exegesis, and the discursive and historical approaches, which dominate theology. With its theology of history, the *Dei Verbum* contributes to the determination of the place of the Word, which makes itself present in humanity. Thus, the *Dei Verbum* has an important role within the biblical and theological spheres of Christian theology. The affirmation of the centrality of Jesus Christ demands a re-evaluation of the historical figure of Jesus, which can help to understand the historical natures of the Christian revelation and faith.